



بررسی تاثیر باورها و عوامل اعتقادی بر پیشگیری و درمان اعتیاد

حمیده یزدی مقدم*
علیرضا اسماعیل آبادی**

تاریخ دریافت مقاله ۸۷/۲/۵
تاریخ تایید مقاله ۸۷/۵/۱۶

چکیده:

اعتیاد یکی از مهم ترین معضلات اجتماعی است که در جامعه ما مطابق آمار و ارقام موجود در میان نسل جوان، رواج روز افزونی یافته است. این معضل، معلول عوامل گوناگونی است که نادیده گرفتن سهم هریک از این عوامل، برنامه ریزی برای پیشگیری از آن را ناکارآمد می سازد. از سوی دیگر، اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی، پایگاه و تکیه گاه محکم افراد جامعه در مواجهه و مقابله با مشکلات، مصائب و محرومیت های زندگی است. ایمان و رابطه انسان با خداوند، سبب آرامش روحی و روانی انسان در دغدغه ها، تنش ها، فشارهای روانی، اضطراب و نگرانی های او در زندگی اجتماعی است؛ به گونه ای که معتقد راستین در مشکلات کمتر آرامش خود را از دست می دهد و با توکل کار را به انجام می رساند. با وجود این باید دید آیا ایمان و اعتقاد می تواند عامل بازدارنده مهم و تاثیر گذار در پیشگیری و درمان اعتیاد به مواد مخدر به شمار آید؟ به دیگر سخن باید دید آیا ایمان به خدا سبب می شود تا یک فرد معتقد هرگز دامن به اعتیاد نیالاید یا آن که ایمان یک عامل صرفا بازدارنده و کمکی است؟
واژگان کلیدی: اعتیاد، باورها و عوامل اعتقادی، پیشگیری

* عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی سبزوار Email: ha_yazdimoghaddqm@yahoo.com
** دانشجوی دکتری حقوق خصوصی پردیس قم دانشگاه تهران Email: ismailabadi@qc.ut.ac.ir

مقدمه:

اعتیاد، یکی از مهم ترین معضلات اجتماعی خانمان سوز عصر ما به ویژه در میان جوانان است که ریشه در فقر، ناامیدی و فشارهای روحی و روانی دارد. ایران به لحاظ جغرافیایی همسایه بزرگ ترین کشور تولید کننده خشخاش و مواد مخدر است و در موقعیت مناسبی برای حمل و نقل مواد مخدر از افغانستان به دیگر کشورها و بویژه اروپا قرار گرفته است.

مصرف مواد مخدر در افزایش تصادف رانندگی مؤثر است و ۱۰ تا ۱۵ درصد تصادفات در سال بر اثر استفاده مواد مخدر اتفاق می افتد. افزون بر این، تحقیقات نشان می دهد که ۴۰ تا ۵۰ درصد سرعت ها در ایران، ناشی از اعتیاد و مصرف مواد مخدر است. ۶۵ درصد از موارد ابتلا به ایدز، از راه تزریق مواد مخدر منتقل می شود. همچنین ۵۰ درصد علت طلاق به مسأله اعتیاد مربوط است (رحمانی، ۱۳۸۴).

این آمارها نشان می دهد که اعتیاد به مواد مخدر در میان نسل جوان افزایش روز افزون داشته و در واقع، وابستگی به مواد مخدر از شایع ترین اختلالات روان پزشکی در رده سنی نوجوانان و جوانان است و نیروهای جوانی که باید در جهت سازندگی و پیشرفت جامعه خود مشارکت داشته باشند در دام اعتیاد گرفتار می گردند.

جرم شناسان از میان پنج دوره زندگی فرد، دوره نوجوانی را دوران سلامت و شقاوت انسان ها می دانند که شخصیت را تحت تأثیر قرار می دهد و با توجه به این که شخصیت فرد ابتدا در خانواده و سپس در جامعه شکل می گیرد؛ باید در جهت هوشیاری خانواده ها سرمایه گذاری شود. طبق آمار به دست آمده در سال ۲۰۰۴، سه درصد جمعیت جهان وابسته به مواد مخدر بوده اند.

مطابق یک بررسی در ایران از ۶ میلیون مصرف کننده مواد مخدر یک میلیون و دویست هزار نفر اعتیاد حاد و جدی دارند. میانگین سن اکثر مصرف کنندگان بین ۲۰ تا ۳۰ سال است (نقه الاسلام و دیگران، ۱۳۸۲).

بدین ترتیب، اعتیاد را می توان یکی از مهم ترین آسیب های اجتماعی فراگیر دانست که سازمان های بین المللی و از جمله سازمان ملل به دنبال برنامه ریزی برای مبارزه و ریشه

کنی آن هستند (برژره، ۱۳۶۸). البته عوامل گوناگون اجتماعی، روانی، اقتصادی در بروز و شیوع این بیماری نقش دارد که نادیده انگاشتن هر یک از این عوامل، بررسی و تحقیق را از جامعیت می اندازد (خسروی، ۱۳۷۷).

بیان مسأله

با وجود اختلاف نظری که درباره اختلال بودن اعتیاد میان پزشکان وجود دارد امروزه، اعتیاد به عنوان یک بیماری یا اختلال پذیرفته شده است (نورمن، ۱۳۸۱: ۳۷۵ و رحمدل، ۱۳۸۲: ۲۳۵-۲۳۶). بدین ترتیب نه تنها این بیماری یا اختلال، تاثیرات ناگواری بر روی فرد مبتلا و خانواده او می گذارد که عامل بیماری های دیگری نیز هست؛ متخصصان و کارشناسان معتقدند که الگوی انتقال ویروس ایدز در کشور ما متفاوت است و برآورد می شود که ۳۱ درصد از موارد ابتلا به ایدز در ایران از طریق اعتیاد تزریقی، ۲۵ درصد از راه انتقال خون و فرآورده های خونی آلوده و ۱۱ درصد به صورت متفرقه بوده است. طبق گزارش مدیریت مبارزه با بیماری های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۸۵، ۱۳۳۵۷ نفر مبتلا به HIV و ایدز در ایران وجود داشتند که از این تعداد ۷۸۸ نفر آنها مبتلا به AIDS بوده و ۸۶۵۰ نفر آنها مواد مخدر تزریقی استفاده کرده بودند. به گزارش سازمان بهداشت جهانی؛ استفاده از مواد مخدر تزریقی؛ مهم ترین راه انتقال HIV در ایران است (جوادی و دیگران، ۱۳۸۵: ۳۶۲).

بدین ترتیب، افراد معتاد و به ویژه معتادان تزریقی به طرز فاحشی بیشتر از افراد عادی جامعه در معرض خطر آلودگی با ویروس ایدز قرار دارند. البته یک فرد معتاد نه تنها خود در معرض آلودگی به بیماری های خطرناکی چون ایدز و هیپاتیت قرار دارد، بلکه می تواند به عنوان یک ناقل، عوامل عفونی را انتقال دهد.

عوامل گوناگون و متعددی در بروز پدیده اعتیاد نقش دارد و یکی از ویژگی های بارز این پدیده، خزننده و پیشرونده بودن آن است که تجزیه و تحلیل و برنامه ریزی برای حل آن را دشوار می سازد.

از سوی دیگر باید در نظر داشت که اعتقادات، مذهب و ایمان

تاثیر بسزایی بر آرامش فرد دارد. بنابراین باید دید ایمان چه نقشی در جلوگیری و درمان اعتیاد دارد؟

ایمان و اعتقاد به خدا موجب احساس آرامش و امنیت فرد معتقد می شود. مذهب، پیروان خود را به انجام اعمالی تشویق می کند که در پیشگیری از ابتلا فرد به اختلالات روانی موثر است و درمان موثری برای افراد مبتلا به این اختلالات به شمار می آید. الهیات، انسان را دارای دو بعد طبیعی و ماورایی می داند و توصیه و سفارش های برای هر دو بعد انسانی دارد که توصیه های بخش روحی، روانی و ماورایی در مورد زندگی انسان می تواند به حمایت روحی و معنوی کمک بزرگی نماید.

این نوشتار به دنبال بررسی نقش باورها و عوامل اعتقادی و به ویژه عقاید اسلامی در پیشگیری از ابتلا به اعتیاد است و به بررسی چرایی و چگونگی سهم عوامل اعتقادی در پیشگیری از اعتیاد می پردازد و درستی این مهم را اثبات می کند که عوامل اعتقادی در کاهش ابتلا به مواد مخدر نقش موثری دارد.

عوامل اقتصادی مؤثر در پیشگیری از اعتیاد:

۱. ارزشمندی و ارجمندی انسان

نیاز به احترام و عزت نفس از بنیادی ترین نیازهای انسان است. «آبراهام مازلو» در طبقه بندی نیازهای پنج گانه انسان، نیاز به احترام و عزت نفس را از عالی ترین نیازها می داند و درباره کارکرد آن می گوید: «ارضای نیاز به عزت نفس به احساساتی از قبیل اعتماد به نفس (self esteem)، به ارزش، قدرت، لیاقت، کفایت و مفید و مثمر ثمر بودن در جهان منتهی خواهد شد؛ اما بی اعتنایی به این نیاز موجب احساساتی از قبیل حقارت، ضعف و درماندگی می شود. این احساسات به نوبه خود یا به وجود آورنده دلسردی و یاس اساسی خواهد شد و یا این که گرایش های روان نژدانه یا جبرانی را به وجود خواهد آورد» (مازلو، ۱۳۶۷: ۸۲).

مطابق تعالیم اسلامی؛ انسان دارای عزت، کرامت و شرافت انسانی است؛ زیرا انسان موجودی است که خداوند او را گرامی داشته: «و لقد کرمنا بنی آدم» (سوره اسراء: آیه ۷۰)، او را در بهترین تقویم آفریده: «لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم» (سوره تین: آیه ۴)، از نفس خود در او دمیده است: «و نفخت فیه من روحی» (سوره حجر: آیه ۲۹)، چیزهایی به او آموزش داده شده

که به دیگران آموزش داده نشده است: «و علم آدم الأسماء کلها ثم عرضهم علی الملائکه» (سوره بقره: آیه ۳۱)، زمین و آسمان ها در تسخیر او گذارده شده است «و سخر لکم ما فی السموات و ما فی الارض جمیعا» (سوره جاثیه: آیه ۱۲) و حتی به فرشتگان دستور داده شده تا بر او سجده کنند: «و اذ قلنا للملائکه اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبلیس أبی» (سوره بقره: آیه ۳۴) و چنین موجودی جانشین و خلیفه خدا در زمین است: «و اذ قال ربک للملائکه إنی جاعل فی الارض خلیفه» (سوره بقره آیه ۳۰). همه این آیات گواه آن است که انسان ارجمند و گرامی است به گونه ای که شکستن حرمت یک انسان بی گناه بسان شکستن حرمت همه انسان هاست: «من قتل نفسا بغیر نفس أو فساد فی الأرض فکأنما قتل الناس جمیعا» (سوره مائده: آیه ۳۲).

افزون بر این در روایات و سیره پیشوایان نیز بر ارجمندی و ارزشمندی انسان بسیار تاکید شده است؛ به گونه ای که نفس گوهر گرانبهایی دانسته شده: «إن النفس لجوهره ثمینه» (محمدی ری شهری، ۱۳۶۵: ۱۲۵) که بزرگ داشتن و ارجمند شمردن آن، فرد را از فرو غلطیدن در معاصی باز می دارد: «من کرمت علیه نفس هانت علیه شهوته» (همان: ۱۴۷). از این روست که در تقابل برخی از صوفیه، خوار کردن نفس و نادیده گرفتن عزت نفس و ارجمندی بشر نکوهیده شده است (مطهری، ۱۳۶۷: ۲۳۱-۲۳۵) و نادیده گرفتن عزت نفس و ارجمندی بشر آثار مخربی به بار می آورد.

۲. آرامش و احساس امنیت

همه مکاتب روان درمانی بر آنند که اضطراب عامل اصلی بسیاری از بیماری های روانی است، در حالی که ایمان به خدا نقش بسزایی در آرامش بخشی به افراد و کاستن از اضطرابها و پیشگیری از بیماری های روانی دارد؛ به گونه ای که برخی معتقدند اگر ایمان به خدا از کودکی در نفس مستقر گردد به شخص نوعی مصونیت و پیشگیری از آسیب بیماری های روانی می بخشد (نجاتی، ۱۳۶۷: ۳۳۷).

مطابق نتایج به دست آمده از یک تحقیق، ۴۲/۲٪ از مبتلایان به مصرف مواد مخدر، بیش از اعتیاد دچار افسردگی بوده اند (نقه الاسلام، پیشین). در تحقیقی که بر روی مردم بم انجام شد این نتیجه به دست آمد که بلایای طبیعی در ابتلای مجدد مبتلایان

در ناخودآگاه بشر وجود دارد، غالباً پاسخ نیازهای فعلی خود را در راه‌حل‌های مختلف مذهبی نمی‌یابد، در حالی که در مورد تمدن‌های پیشین بشری چنین نبود. به همین دلیل است که فرقه‌های مختلف و به اصطلاح شاخه‌های فرعی مذاهب اصیل کهن، با همان رنگ مقبول معتادان، گل می‌کند. فرد معتاد تلاش می‌کند که نیاز عمیق و ارضاء نشدنی‌اش را به کمال مطلوب و آرمان‌های گوناگون، با اعتیاد داروهای ملموس، سحرآمیز و خارجی تسکین دهد (همان: ۷۸).

در تحقیقی که در مورد نوجوانان تهرانی انجام شده است، آنان یکی از انگیزه‌های اعتیاد را بی‌خیالی و رهایی از مشکلات دانسته و باورهای مذهبی را از بازدارنده‌های اعتیاد برشمرده‌اند. در تحقیقی مشابه؛ ۲۲۹ نوجوان آمریکایی نیز باورهای دینی را مانع نوشیدن الکل گزارش کرده‌اند. همچنین ثابت شد که داشتن تلقی منفی از اعتیاد موجب کاهش مصرف مواد و الکل در نوجوانان می‌شود (پرویزی و دیگران، ۱۳۸۳: ۲۵۵-۲۵۴).

اندیشمندان معاصر تأکید می‌نمایند که مشکل انسان معاصر، اساساً به نیاز وی به دین و ارزش‌های معنوی بر می‌گردد. ایمان به خدا نوعی قدرت معنوی به انسان می‌بخشد که او را در تحمل سختی‌ها کمک می‌کند و نگرانی و اضطرابی را که بسیاری از مردم به آن مبتلا هستند، دور می‌سازد. ایمان، اعتماد به نفس و قدرت انسان را بر صبر و تحمل سختی‌های زندگی افزایش می‌دهد و احساس امنیت و آرامش را در او ایجاد می‌کند.

قرآن، امنیت و آرامشی که ایمان در نفس مومن برجای می‌گذارد را چنین توصیف می‌کند: «الذین آمنوا و لم یلبسوا ایمانهم بظلم لولئک لهم الامن و هم مهتدون» (سوره انعام: آیه ۸۲): آری آنها که ایمان دارند و ایمان خود را با شرک نیامیختند، امنیت برای آنهاست و آنها هدایت یافتگانند.

افزون بر این، گرایش به مذهب و به دیگر سخن ایمان، به عنوان یک پایگاه اعتقادی قوی نسبت به خدا موجب احساس آرامش و امنیت فرد معتقد می‌شود. مذهب پیروان خود را به انجام اعمالی تشویق می‌کند که این اعمال مهم در پیشگیری از ابتلا فرد به اختلالات روانی موثر است و هم درمان موثری است برای افرادی که دچار این اختلالات شده‌اند (سرگلزایی، ۱۳۸۰). احساس امنیت و آرامشی که اعتقاد و ایمان به خدا در افراد

نقش داشته است و اکثر افراد مورد مطالعه، ایجاد آرامش ناشی از مصرف مواد را از مهم‌ترین عوامل افزایش مصرف مواد و ابتلا مجدد بعد از زلزله دانسته‌اند. بنابراین این احتمال وجود دارد که معتادان پس از وقوع بلایای طبیعی؛ مصرف مواد مخدر خود را افزایش دهند و یا معتادان سابق به استعمال مواد مخدر روی آورند (فرهودیان و دیگران، ۱۳۸۵: ۵۳ و ۵۵).

ایمان و اعتقاد به خدا، پایگاه محکمی در مقابل مشکلات، مصایب و محرومیت‌های زندگی ایجاد می‌کند و در زندگی به انسان نیرو می‌بخشد. فقدان ایمان، زنگ خطری است که ناتوانی انسان را در برابر سختی‌های زندگی اعلام می‌دارد.

طبق نظر «آبراهام مازلو» در مورد نیازهای پنج‌گانه، انسان برای این که بتواند زندگی کند و بر مشکلات فائق شود باید از نظر جسمی، روانی، عاطفی و اقتصادی بتواند نیازهایی همچون ایمنی، محبت و دوستی، نیاز به منزلت و نیازهای فیزیولوژیکی را برآورده سازد. کلیه ادیان می‌توانند در این راستا کمک‌کننده باشند (همان).

"لوکا" (Lucas) معتقد است شخص معتاد به این دلیل به محیط اجتماعی اطرافش صدمه می‌زند که عملاً جای مشخص و هویت روشنی در جامعه برای وی در نظر گرفته نشده است. فرد معتاد بیش از آن که دلیلی برای نفی جهان امروز باشد، نماینده انحراف و کجروی جهان است. دنیای فرد معتاد با تمدنی که خود زائیده آن است در تضاد نیست، بلکه در واقع کاریکاتور آن است و به این دلیل از نظر افکار عمومی؛ فرد معتاد غیر قابل تحمل است و به سادگی برای حفظ نظم موجود قربانی می‌شود (برزوه، ۱۳۶۸: ۶۱).

برزوه در ادامه، سست شدن اعتقاد به خداوند را یکی از عوامل افزایش مصرف تریاک و رشد اعتیاد می‌داند: «بدون آن که بخواهیم وارد مباحث مابعدالطبیعه یا الهیات شویم، باید این واقعیت آشکار را بپذیریم که مصرف تریاک یا مخدرهای دیگر دقیقاً از زمانی اوج گرفت که گرایش‌های مذهبی از اذهان، یا دست کم از بخش آگاهانه آن پاک شد. البته این حرف بدان معنا نیست که تمامی اشتغالات ذهنی به مفهوم روان‌شناسانه آن از ذهن انسان معاصر پاک شده است، ولی تحقیقات اخیر در این زمینه نشان می‌دهد که گرایش‌های مذهبی که عمیقاً



آیت ا... فاضل لنکرانی در پاسخ به این پرسش که ایمان و اعتقاد به خدا چه نقشی در پیشگیری از اعتیاد یا درمان آن دارد می نویسد: «آنچه مسلم است این است که یأس و ناامیدی از عوامل گرفتار شدن افراد در دام اعتیاد است و افرادی که دارای ایمان راسخ و اعتقاد محکم هستند در زندگی دچار یأس، ناامیدی و سردرگمی و پریشانی نمی شوند، و قهراً از آرامش و طمأنینه و امید به آینده بیشتر برخوردارند، و لذا به دام اعتیاد هم نمی افتند، علاوه بر این اعتقاد و ایمان باعث می شود که در ارتکاب هر کاری جانب شرع و احکام شرعی را رعایت کنند، و همین که احتمال بدهند که مصرف مواد مخدر ممکن است از نظر شرعی ایراد داشته باشد از آن اجتناب می کنند؛ یعنی دو عامل بازدارنده در این گونه افراد معتقد وجود دارد که در افراد غیر معتقد نیست. عامل اول آرامش و طمأنینه و امید ناشی از اعتقاد و ایمان و عامل دوم ترس از ارتکاب کار خلاف و گناه است، بنابراین عامل ایمان و اعتقاد نقش تعیین کننده و مهمی در جلوگیری از اعتیاد دارد و به عنوان عاملی باز دارنده قابل اهمیت است».

۳. توکل

معتقد به مبدا و معاد همواره خدا را ناظر و حاضر می بیند و در همه کار خود را به او می سپارد و از او مدد می جوید: «... قل حسبی الله علیه یتوکل المتوکلون» (سوره زمر: آیه ۳۸) و بر مصائب زندگی صبر می کند: «...ولنصبرن علی ما آذینتمونا و علی الله فلیتوکل المتوکلون» (سوره ابراهیم: آیه ۱۲).

معتقد به خدا از آنجا که به خداوند و وعده های او باور دارد مصائب زندگی را ابتلا و امتحان می یابد: «و لنبلونکم بشیء من الخوف و الجوع و نقص من الاموال و الانفس» (سوره بقره: آیه ۱۵۵) و دل به او می سپارد و او را آرامش دهنده دل ها می یابد و بدین ترتیب آرام می گیرد: «...ألا بذكر الله تطمئن القلوب» (سوره رعد: آیه ۲۸) و چون مصیبتی به او رسد می داند که بازگشتش به سوی آفریننده است: «و إذا أصابهم مصیبه قالوا إنا لله و إنا الیه راجعون» (سوره بقره: آیه ۱۵۴).

۴. گناه بودن اعتیاد به مواد مخدر

مثالی رایجی که در گذشته در باب اصول عملیه و بحث اصل برائت، مورد بررسی قرار می گرفته است «شرب توتون» (استعمال دخانیات) بوده است. در واقع، رایج ترین نمونه این بوده که چون

پدید می آورد بر همه شئون زندگی سایه می گستراند و همه ابعاد زندگی فرد را در بر می گیرد؛ به گونه ای که انسان معتقد به مبدا و معاد؛ در دنیا از چیزی نمی هراسد؛ زیرا باور دارد که تا خدا نخواهد کسی به او آسیب نمی رساند و نمی تواند مانع خیری شود: «بلی من أسلم وجهه لله و هو محسن فله أجره عند ربه و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون» (سوره بقره: آیه ۱۱۲)، از مصائب زندگی نمی ترسد و آن را آزمایش می داند: «...نبلوکم بالشر و الخیر فتنه و الینا ترجعون» (سوره انبیاء: آیه ۳۵) و بر آنچه از دست می دهد اندوهناک نمی شود و افسوس نمی خورد و آنچه از مظاهر دنیوی به دست می آورد، او را شاد و خرسند نمی سازد: «ما اصاب من مصیبه فی الارض و لا فی انفسکم إلا فی کتاب من قبل أن نبرأها إنا ذلک علی الله یسیر لکیلا تأسوا علی ما فاتکم و لا تفرحوا بما آتاکم...» (سوره حدید: آیات ۲۲-۲۳).

از سوی دیگر، معتقد به خدا دنیا را محل گذر می یابد و به مرگ می اندیشد که نه در آن تاخیری هست و نه می توان از آن گریخت. بدین ترتیب چون اجل فرا رسد، تاخیری در آن نخواهد بود: «کل نفس ذائقة الموت و إنما توفون أجورکم یوم القیامه» (آل عمران: آیه ۱۸۵)، «اینما تکنونوا یدرککم الموت و لو کنتم فی بروج مشیده» (سوره نساء: آیه ۷۸) و «و لکل أمه أجل فإذا جاء أجلهم لا یستأخرون» (سوره اعراف: آیه ۳۴).

افزون بر این، مومن به خدا به خوبی می داند که روزی دهنده و رزاق تنها خداست و روزی هر کس را به اندازه تقسیم می کند: «إنا الله هو الرزاق ذو القوه المتین» (سوره ذاریات: آیه ۵۸). بنابراین ایمان به خدا آرامشی به مومن می بخشد که بر همه ابعاد زندگی فرد سایه می افکند و حتی مومن به خدا، خود را در معرض فریب، وسوسه و ارتکاب گناه قرار نمی دهد تا وجدانش را برآشوبد و به استغفار می پردازد «من یعمل سوء أو یظلم نفسه ثم یتستغفر الله یجد الله غفورا رحیما» (سوره نساء: آیه ۱۱۰) و «وإنی لغفار لمن تاب وامن و عمل صالحا ثم اهتدی» (سوره طه: آیه ۸۲).

خداوند فرد بی ایمان را چونان کسی می داند که از آسمان فرو افتاده است و مرغان در آسمان با منقار بدنش را به هر سویی برانند و یا بادی تند او را به مکانی دور اندازد: «و من یشرک بالله فکأنما خر من السماء فتخطفه الطیر أو تهوی به الريح فی مکان سحیق» (سوره حج: آیه ۳۱) (نجاتی، ۱۳۶۷: ۳۳۷-۳۴۹).

به پویایی فقه بیانجامد. مطابق این قاعده هرگونه ضرر نفی شده است و اعتیاد به مواد مخدر نه تنها برای معتاد زیان بار است، بلکه به افراد جامعه و خانواده او هم زیان می‌رساند. بنابراین به حکم قاعده جلو زیان جامعه را باید گرفت و تنها راه و مؤثرترین آن این است که راه ترویج آن باید بسته شود آن هم با حرام دانستن اعتیاد به مواد مخدر که موجب اضرار به تن، جامعه و به تباهی کشاندن خود و جامعه است.

در ادامه نمونه هایی از فتاوی مراجع معاصر آورده می‌شود که بررسی آن گویای این مهم است که فقیهان کنونی بر مضر بودن استعمال مواد مخدر و خرید و فروش آن انگشت گذارده و به عدم جواز یا حرمت آن فتوا داده‌اند:

آیت ا... نوری همدانی:

مواد مخدر چون دارای مضرات بسیاری است هر عملی که در راه تولید، حمل و نقل، خرید و فروش و در دسترس قرار دادن آن صورت گیرد حرام است.

آیت ا... مکارم شیرازی:

بدون شک استعمال مواد مخدر یکی از گناهان کبیره است، که ادله مختلف شرعیه بر حرمت قطعی آن دلالت دارد و بر همه مسلمانان واجب است که از این مواد پلید پرهیز و اجتناب کنند و فرزندان و بستگان و آشنایان خود را از آنها شدیداً بر حذر دارند و هر کس هر گونه کمکی به کشت، تهیه، حمل و نقل و بخش آن مواد کند مشمول مجازات الهی خواهد بود و هر گونه درآمدی از آن حاصل شود حرام و نامشروع است. همه مسلمین باید بدانند یکی از نقشه های خطرناک دشمنان برای نابود کردن ایمان و توان جوانان، توسعه همین مواد مخدر می باشد. بنابراین بر حکومت های اسلامی و عموم مردم فرداً فرداً واجب است که با آن مبارزه کنند. ان شاء الله روزی بیاید که مواد مخدر از سرزمین کشورهای اسلامی ریشه کن گردد.

آیت الله فاضل لنکرانی:

البته متذکر می‌شویم که مصرف مواد مخدر از نظر شرعی برای افرادی که معتاد نیستند حتی برای یک بار و به صورت تفریحی هم که باشد حرام است و افراد معتاد موظفند که ترک

نص صریحی مبنی بر حرمت استعمال دخانیات وجود ندارد، اصل براءت جاری می‌گردد و می‌توان سیگار کشید، ولی امروزه با وجود اختلاف نظری که میان فقیهان وجود دارد، بسیاری از فقیهان معاصر به حرمت استعمال مواد مخدر فتوا داده‌اند و دیگر نوبت به اصل براءت نمی‌رسد. پس گناه و حرام دانستن استعمال مواد مخدر راه را به روی استعمال آن می‌بندد و معتقد و مسلمان از بیم افتادن به حرام به سوی استعمال مواد مخدر کشیده نمی‌شود. در این میان می‌توان برای حرمت و ممنوعیت استعمال مواد مخدر به دلایل زیر استناد کرد:

الف) ترس از خود را به هلاکت انداختن: حفظ حیات یا مصلحت تن یکی از مصالح پنج گانه است که بدان سفارش شده است. همان گونه که گذشت؛ کشتن یک نفر بی گناه بسان کشتن همه انسان‌هاست. آثار مخرب و ویرانگر استعمال مواد مخدر؛ فرد را به بی بندوباری کشانده، او را در فساد غوطه ور و منزوی می‌سازد و در نتیجه موجب فروپاشی خانواده ها و تباهی افراد جامعه می‌گردد. معتاد به مواد مخدر در واقع، خود را به دست خود به هلاکت می‌افکند و این همان چیزی است که خداوند ممنوع کرده است: «و لا تلقوا بایدیکم إلی التهلکه» (سوره بقره: آیه ۱۹۵). مسلمان چون اعتیاد به مواد مخدر را چونان خودکشی حرام می‌داند از ترس گناه بدان مبادرت نمی‌ورزد.

ب) خبیث بودن مواد مخدر: بررسی آیات قرآن نشان می‌دهد که خبائث محدود به «خمر» و «میسر» نیست و همان گونه که در قرآن آمده است خبائث حرام است: «یحل لهم الطیبات و یحرم علیهم الخبائث» (سوره اعراف: آیه ۱۵۷). نگاهی به حکمت حرمت خمر و میسر در قرآن روشن می‌سازد که «رجس بودن» خمر و میسر و البته شیطانی بودن موارد پیش گفته موجب حرمت آن است: «یا ایها الذین آمنوا إنما الخمر و المیسر و الانصاب و الازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. إنما یرید الشیطان أن یوقع بینکم العداوه و البغضاء فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکر الله و عن الصلوه فهل أنتم منتهون» (سوره مائده: آیات ۹۰ و ۹۱). بنابراین به نظر می‌رسد دست کم حکمت حرمت خمر در اعتیاد به مواد مخدر وجود داشته باشد.

ج) قاعده لاضرر: قاعده «لاضرر و لا ضرار فی الاسلام» از بنیادی ترین قواعد فقهی است که توجه شایسته بدان می‌تواند

منابع:

- اداره کل مطالعات و پژوهش‌های ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری (۱۳۷۴). بررسی مواد مخدر در متون اسلامی. تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
- پرویزی، سرور و دیگران. (زمستان ۱۳۸۲). اعتیاد از نگاه نوجوانان: یک پژوهش کیفی، اندیشه و رفتار، س ۱۰، ش ۳.
- نقه الاسلام، طاهره و دیگران. (۱۳۸۲). تاثیر درمان شناختی - رفتاری در کاهش میزان مبتلایان به سوء مصرف مواد. مجله علمی - پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، س ۲، ش ۸.
- خسروی، حسین. (۱۳۷۷). بررسی علل مراجعه معتادان به مرکز خود معرف برای ترک اعتیاد زاهدان در شش ماهه اول سال ۱۳۷۷، پایان‌نامه دکتری دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، دانشکده پزشکی.
- جوادی، عباسعلی و دیگران. (زمستان ۱۳۸۵). ارتباط دفعات و مدت زندانی شدن با شیوع ابتلا به هیپاتیت های B و C و ویروس نقص ایمنی (HIV) در زندان های ایران، مجله سازمان نظام پزشکی، دوره ۲۴، ش ۴.
- رحمدل، منصور. (پاییز ۱۳۸۲). اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در ایران: جرم زدایی یا جرم انگاری، رفاه اجتماعی، س ۳، ش ۹.
- رحمانی، بهرام. (اردیبهشت ۱۳۸۴). معضل خانمان سوز اعتیاد در ایران، برگرفته از نشریه جهان امروز - ایسنا.
- برزوه، زان. اعتیاد و شخصیت. مترجم توفان گرگانی. انتشارات سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- سرگلزایی، محمد رضا. (۱۳۸۰). ترک اعتیاد موفق. موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی. چاپ دوم.
- فرهودیان، علی و دیگران. (بهار ۱۳۸۵). بررسی تغییرات مصرف مواد افیونی و مداخلات موجود در طول سال اول پس از زلزله در بیم، مجله پژوهشی حکیم، دوره نهم، ش اول.
- مازلو، آبراهام اچ. (۱۳۶۷). انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۶۵). میزان الحکمه. المجلد العاشر. قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۷). انسان کامل، تهران: صدرا.
- موسوی، سیدغفور و دیگران. (مرداد و شهریور ۱۳۸۲). ارتباط استعمال سیگار و سایر مواد مخدر در دانش آموزان و دانشجویان با والدین، دو ماهنامه پژوهش در علوم پزشکی، س ۸.
- نجاتی، محمد عثمان. (۱۳۶۷). قرآن و روان شناسی. مترجم عباس عرب. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- نورمن، اس. میلر. (۱۳۸۱). روان پزشکی اعتیاد (تشخیص و درمان‌های جاری). مترجم دکتر مهران ضرغامی. انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مازنداران، چاپ اول.

کنند و اگر اقدام کنند خداوند آنها را کمک می کند؛ گرچه ترک مواد مخدر کار بسیار مشکلی است. استعمال مواد مخدر برای کسی که معتاد نیست حرام است و اشخاص معتاد هر چه زودتر باید ترک کنند (ر.ک. اداره کل مطالعات و پژوهش های ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۷۴: ۲۶۹-۲۳۹).

نتیجه گیری:

با وجود این که در سراسر دنیا افراد بسیاری با اعتیاد دست به گریبانند، ولی هنوز شیوه ای که بتوان با آن این بیماری را به صورت دائمی و قطعی درمان کرد، یافت نشده است. متأسفانه این روزها با تعداد فزاینده مراکز و درمانگاه هایی روبرو هستیم که در مقابل وجوه و مبالغ قابل توجهی نسبت به ترک فیزیکی معتادان اقدام می کنند. بسیاری از معتادان هم تمایل به قطع مصرف مواد مخدر دارند، ولی تلاش های مکرر آنها برای قطع مصرف به شکست می انجامد. آنها معمولاً دوره ترک جسمی را با موفقیت پشت سر می گذرانند ولی پس از مدتی به شرایط گذشته باز می گردند.

تحقیق حاضر، دین و باورهای اعتقادی و معنوی را به عنوان بازویی قوی برای درمان و پیشگیری از اعتیاد معرفی می کند؛ چراکه درمان‌های پیشرفته دارویی توانسته است خلایبی را که به یاری باورها و اعتقادات پر خواهد شد، پوشش دهد. ایمان به خدا نوعی قدرت معنوی به انسان می بخشد که او را در تحمل سختی‌ها کمک کرده و از نگرانی و اضطرابی که بسیاری از مردم به آن مبتلا هستند، دور می سازد.

اعتقاد با هر درجه و میزانی می تواند اثر چشمگیری در درمان و پیشگیری اعتیاد داشته باشد. باورها و اعتقادات با درجات مختلف تا اندازه ای می تواند فرد سالم را در آلوده نشدن به مواد مخدر و فرد معتاد را در جلوگیری از ابتلا مجدد و درمان موثر یاری دهد. بنابراین باورها و اعتقادات دینی، نقش کمکی و حمایتی در مواجهه با مشکلاتی همچون اعتیاد ایفا می کنند.

با این همه باید توجه داشت که باورها و اعتقادات دینی تنها وقتی می تواند نقش کمکی موثری را داشته باشد که اعتیاد به مواد مخدر گناه معرفی شود، در غیر این صورت به نظر نمی رسد باور و اعتقاد نقش موثری در پیشگیری از اعتیاد داشته باشد.